

Anna Murià,
viure, escriure

Quirze Grifell

Edició, pròleg i notes
de D. Sam Abrams

Saldonar.

Anna Murià, *viure, escriure*

Quirze Grifell

Edició, pròleg i notes
de D. Sam Abrams

Anna Murià, viure, escriure

© del text: Quirze Grifell, 2022

© dels textos reproduïts: Hereus d'Anna Murià, 2022

© del pròleg i les notes: D. Sam Abrams, 2022

© de les fotografies: Arxiu Municipal de Terrassa (AMAT), 2022

© de la fotografia de l'autor: Càndid Miró, 2022

© d'aquesta edició: Edicions Saldonar, 2022

Primera edició: octubre del 2022

Publicat per Edicions Saldonar

Alfambra, 16, 5è 2a

08034 Barcelona

edicions@saldonar.com

www.saldonar.com

@saldonar

Edició i producció: Francesc Gil-Lluch

Disseny i maquetació: Octavi Gil Pujol

Thema: D, DN, DS

ISBN: 978-84-17611-96-5

Dipòsit legal: B 19066-2022

Amb el suport de:

Generalitat de Catalunya
**Departament
de Cultura**

Aquest llibre s'ha imprès amb paper procedent de boscos gestionats de manera sostenible, un òfset cru de 80 grams, i s'ha compaginat amb la tipografia Tiempos en cos 10.

Els titulars del *copyright* tenen els drets reservats.

Taula

Anna Murià, de viva veu	9
D. Sam Abrams	
Testimoni d'Anna Murià	15
Els ideals	19
Camí de l'exili	53
Una nova vida a Mèxic	81
Feminisme i revolució moral	111
L'escriptora	133
Textos	179
Qui sóc i per què escric	181
Marta la roja	185
Vuit dies per carretera	193
Tenim cita amb la nostra terra	197
Somni en blanc i negre	201
Cronologia	205
Obra	215

Anna Murià, de viva veu

D. Sam Abrams

Finalment, gràcies als bons oficis de Saldonar, disposem d'una nova edició del llibre-entrevista de Quirze Grifell que va aparèixer el 1992 sota el títol d'*Anna Murià, àlbum de records* i ara surt rebatejat, amb el text restablert, ampliat, corregit i anotat. Han passat tres dècades des de la publicació original i dues dècades des de la mort de l'autora.

En tot aquest temps el llibre no ha perdut gens la seva vigència. Més aviat al contrari, ha estat present a les obres dels investigadors de la producció de Murià, com ara Montserrat Bacardí, Enric Balaguer, Joaquim Espinós, Mia Güell, Laia Llobera o Neus Real, fins i tot durant els anys d'eclipsament parcial de la nostra autora a partir del fracàs que va significar la discontinuïtat de la sèrie «Biblioteca Anna Murià. Obres completes», editada per Publicacions de l'Abadia de Montserrat amb el patrocini de l'Ajuntament de Terrassa, l'any 2013, quan havien sortit només sis dels deu volums projectats.

I ara el llibre té més atractiu que mai gràcies a tres fenòmens concrets: l'aparició de noves lleeves de lectores i lectors desacomplexades i encuriosides, els efectes acumulatius i positius del feminisme literari i un autèntic «revival» d'interès per l'obra de Murià que està produint-se just en aquests moments.

De fet, la recepció de l'obra de la nostra autora ha passat per diversos alts i baixos. Durant l'època de la preguerra i la guerra, entre 1925 i 1939, era molt activa i una personalitat molt destacada en el panorama de la política i la literatura juntament amb altres dones com Mercè Rodoreda, Maria Teresa Vernet, Rosa M. Arquimbau, Carme Montoriol... Després vindrien els llargs i difícils anys fora del país, entre 1939 i 1970, primer a França i al final a Mèxic, durant els quals Murià seria prou coneguda als cercles literaris dels grans centres d'activitat a l'exili, però passaria pràcticament inadvertida a l'interior. I finalment tindriem els anys triomfals del retorn definitiu a Catalunya a partir del 1970, amb l'avançament que va representar la publicació a Barcelona de *Crònica de la vida d'Agustí Bartra* l'any 1967.

L'època del retorn, entre 1970 i 2002, la podem dividir en dos períodes. El primer, entre 1970 i 1982, l'any de la mort d'Agustí Bartra, i el segon, entre 1982 i 2002, el de la mort d'Anna Murià. La retrobada amb la seva gent, la seva llengua, la seva cultura i el seu públic lector natural va significar un gran estímul creatiu que es va traduir en publicacions de primer ordre com ara *El meravellós viatge de Nico Huehuetl a través de Mèxic*, *L'obra de Bartra*, *El país de les fonts* i *El llibre d'Eli*. Els anys posteriors a la mort de Bartra va continuar aquesta bonança creativa amb obres fonamentals com *Res no és veritat*, *Alicia*, *Cartes a l'Anna Murià*, *Aquest serà el principi* i *Reflexions de la vellesa*. Després de la mort de l'autora i la interrupció de la publicació de la sèrie «Biblioteca Anna Murià», la recepció de l'obra va fer una marcada baixada. I ara mateix experimenta una revifalla que esperem que sigui permanent.

Anna Murià és, sens dubte, una clàssica moderna que va fer contribucions de primera magnitud a tots els gèneres que va conrear: el relat, la novel·la, el dietari, la biografia, les memòries, l'epistologia, l'assaig, la crítica, el periodisme, la literatura infantil i juvenil, i la traducció literària.

Anna Murià, viure, escriure va néixer a l'estela de la voluntat imperiosa de recuperar la memòria històrica als anys setanta i vuitanta, després de l'acabament definitiu de la dictadura franquista. En aquest sentit, cal recordar que la vida d'Anna Murià, nascuda el 1904 i traspasada el 2002, va recórrer pràcticament un segle, el tumultuós i decisiu segle XX del qual ella va ser protagonista i testimoni privilegiat, gràcies a la seva extraordinària capacitat d'observació, anàlisi i escriptura. Va morir als 98 anys, quan li faltaven només dos anys per arribar a centenària, i havia vist i viscut el segle que el poeta mallorquí Bartomeu Fiol va anomenar el segle de la «megamort».

Sempre s'ha llegit *Anna Murià, viure, escriure* de Quirze Grifell des d'una òptica sobretot documental i testimonial, és a dir, des de la seva voluntat de transmissió d'informació puntual de caràcter històric, polític, social i cultural. Aquest biaix de lectura no és pas equivocat perquè certament el text i el llibre tenen un alt valor documental i testimonial d'una època històrica concreta, on la figura d'Anna Murià seria més aviat una representació o encarnació de «l'esperit de l'època» o el *Zeitgeist*, per utilitzar el terme filosòfic encunyat per Herder, Goethe i Hegel.

Ara bé, el nostre llibre té altres significats i valors, també de primera magnitud. En primera instància, és un matisat autoretrat o retrat autobiogràfic de la figura, la vida i l'obra

d'Anna Murià. Queda al descobert el caràcter de l'autora i tots els fenòmens que van intervenir en la formació de la seva personalitat, com ara la família, l'educació, l'entorn social, el món del treball, el compromís polític, la vocació artística, el feminisme, el matrimoni, la maternitat, l'exili francès i americà i un llarg etcètera.

En segon lloc, en el llibre trobem un gran fris memorialístic on l'autora va més enllà de la crònica personal i autobiogràfica per exercir l'autèntica alteritat i deixar-nos veure a través dels seus ulls i la seva prodigiosa memòria el gran món al seu voltant i les persones i els esdeveniments que el van poblar.

I finalment, si ens hi fixem bé, al llarg de les pàgines del llibre veurem un reduït mostrari dels seus dots com a escriptora. Dins el marc general del discurs oral de l'entrevista, l'Anna Murià memorialista, narradora, periodista, assagista i crítica fa acte de presència. Ras i curt, encara que Quirze Grifell va marcar el curs i la pauta de la conversa, les respostes d'Anna Murià constitueixen una obra de l'autora que ha de figurar a la seva bibliografia personal. A més, no és gens difícil establir vincles intertextuals entre les declaracions a *Anna Murià, viure, escriure* i les altres obres més intransferiblement personals de la nostra autora.

Si afinem encara més la vista i la lectura, podrem veure que *Anna Murià, viure, escriure* és l'altra cara de la moneda de *Crònica de la vida d'Agustí Bartra*. A la *Crònica* Murià feia subtilment dos papers ben diferenciats. Per una banda, era la biògrafa de Bartra i, de l'altra, era la coprotagonista i testimoni que garantia la solvència i la veracitat del relat. En canvi, a *Anna Murià, viure, escriure* l'autora i la seva personalitat, la

seva vida i la seva obra són les autèntiques protagonistes del llibre. Dit d'una altra manera, Anna Murià és el veritable centre de gravetat i totes les altres persones, Agustí Bartra inclòs, giren a l'entorn d'ella o hi interactuen.

Aquesta qüestió és molt i molt important perquè contrasta amb el relat general de *Crònica de la vida d'Agustí Bartra*, on veiem una Anna Murià més tangencial i perifèrica, que col·loca el «seu» poeta al centre mateix de la seva pròpia existència. A la *Crònica* això era un recurs formal, una opció estètica i artística, plenament assumida, per ressaltar i validar la importància de la vida i l'obra de Bartra, amb l'autora en un discret segon terme com a mera cronista. A *Anna Murià, viure, escriure*, en canvi, l'autora adopta un nou recurs formal que la situa a ella al centre la seva vida i la seva obra. Si llegim amb cura, podrem veure el desplegament i la continuïtat de l'obra de Murià, que no es va ressentir gens amb la presència de Bartra sinó més aviat al contrari.

En definitiva, tal com va declarar Roger Bartra al diari *El País* el 6 de novembre de 2008, arran de la commemoració del centenari del naixement del seu pare: «El poeta Bartra és una invenció de l'escriptora Murià». Crec que el comentari del fill d'Anna Murià i Agustí Bartra és francament genial i va en els dos sentits. L'obra dels dos escriptors va fer un extraordinari salt qualitatiu a partir de la seva unió el 26 d'octubre de 1939 a Roissy-en-Brie. Salta a la vista. Es van enriquir mútuament com a persones, com a intel·lectuals i com a autors. El llistó de la seva exigència va pujar gràcies a la col·laboració a dos.

Anna Murià, viure, escriure és una eina utilíssima, doncs, per conèixer el que sempre he anomenat «les tres vides d'Anna

Murià». La vida primera a Barcelona abans i durant la guerra. La vida amb Bartra a l'exili i durant els primers anys del retorn definitiu a Catalunya. I la vida després de Bartra. Aquest llibre és una peça clau per aclarir la trajectòria vital i literària d'una de les grans figures de les lletres catalanes del segle XX.

Testimoni d'Anna Murià

El llibre que teniu a les mans, *Anna Murià, viure, escriure*, és el resultat d'unes entrevistes fetes entre els anys 1989 i 1991. Vam efectuar les gravacions en unes quantes sessions de tarda l'any 1989 —28 de febrer, 13, 17 i 24 d'abril, 2 i 25 de maig i 21 de juny—, i la darrera va tenir lloc el 9 de març de 1991. Ens trobàvem a Terrassa, al pis d'Anna Murià, al número 74 de carrer d'Avinyó, molt a prop de la plaça del Segle XX, on va viure amb Agustí Bartra des del 1971. El passadís era ple de dibuixos i pintures d'amics artistes. Al menjador hi havia tres retrats —d'Agustí Bartra, del fill Roger i de la filla Eli—, una reproducció del quadre *Guernica* de Picasso i diversos objectes mexicans.

El suggeriment de fer les entrevistes me'l va fer l'historiador i amic Josep Maria Solé i Sabaté, que el 1992 va signar el pròleg de la primera versió del llibre, que va aparèixer amb el títol *Anna Murià, àlbum de records*. Per a Solé i Sabaté, Anna Murià sempre havia estat una dona mítica, i ell mateix em va fer adonar de la importància que el pensament i les actituds de l'escriptora havien tingut en moments decisius de la història recent de Catalunya. Va insistir en la necessitat de fer-li una entrevista exhaustiva. Era gairebé un encàrrec, i m'ho vaig agafar com un deure.

L'endemà de la conversa amb Solé i Sabaté vaig anar a trobar Anna Murià a l'Institut d'Estudis Nord-americans de Barcelona, en l'acte de presentació d'un número de la revista *Catalan Writing* dedicat a Mercè Rodoreda. Allà mateix li vaig exposar la idea d'entrevistar-la exhaustivament, i, amb una gran modèstia, em va respondre: «Si a tu et sembla interessant, endavant!».

El llibre va ser publicat per l'editorial L'Aixernador, de l'incansable Llorenç Soldevila, i el vam presentar el 21 de juny de 1992, el dia de l'aniversari de Murià, a la magnífica sala de la planta baixa de la Casa Alegre de Sagrera de Terrassa.

Aquesta edició, convenientment posada al dia i ampliada, la publica Saldonar, l'editorial de Francesc Gil-Lluch, que des d'un primer moment va acollir la proposta. Cal agrair també la implicació de D. Sam Abrams, amic de sempre d'Anna Murià i Agustí Bartra i estudiós de l'obra literària de la parella d'escriptors, que insistia, des de fa anys, a posar de nou les paraules de Murià a disposició dels lectors.

Aquest llibre està dividit en cinc apartats, en els quals Anna Murià desgrana records, vivències i opinions, des dels primers anys de la seva vida fins al 9 de març de 1991. Hi trobem, sempre, una dona fortament compromesa amb el seu país. Va ser gràcies a la lectura de la *Història de Catalunya* (1887-89) d'Antoni Aulèstia que va fer aquesta reflexió: «Ah, doncs si nosaltres érem independents, per què ara no ho hem de ser? I ja, des d'aleshores, vaig ser separatista». A partir d'aquí, obra en conseqüència i comença a actuar políticament. Primer, demanant l'indult dels presos del complot del Garraf. Després, participant en la campanya per l'Estatut de Catalunya. Més tard,

dins de les Joventuts d'Esquerra Republicana-Estat Català i del comitè central del partit Estat Català. Hi trobem una Anna Murià directora, durant uns mesos, del *Diari de Catalunya*. Una Anna Murià portant biblioteques al front d'Aragó en plena guerra. Fins aquí la primera part del llibre.

Però com tants i tants intel·lectuals catalans compromesos, es veu obligada a fugir del país el mes de gener del 1939. Girona, l'Agullana, Perpinyà i Tolosa de Llenguadoc. Roissy-en-Brie, on va tenir lloc la seva unió amb el poeta Agustí Bartra. Finalment, des de Bordeus, la parella embarca en direcció a la República Dominicana, on comença el que ella ha anomenat «un míser vagar per les Antilles». Aquesta etapa constitueix la segona part.

A la tercera, ens explica els records i les vivències dels trenta anys a Mèxic, on la parella arrela, treballa, estima i té fills. Una vida humana i normal, després del desastre de l'exili. El 30 de maig de 1940, des de Santo Domingo, a la República Dominicana, Murià escrivia a Rodoreda: «És clar que existeix la felicitat! Jo bé l'he trobada. M'ha costat, però, i encara em sembla un somni. Que he fet un nyap, dius, de venir! És l'únic veritable encert de la meua vida. París és molt bonic, sí... Ja el tinc. El conec, l'he viscut, el veig en el record, el tinc, doncs. Però totes les meravelles del món no valen la meravella de l'amor reeixit».

La quarta part presenta Murià com a dona i com a defensora de la igualtat entre homes i dones. Tot i que no va ser mai una militant feminista, va estar molt en contacte amb els grups feministes d'abans de la guerra. Les col·laboracions a les revistes de dones i l'opuscle publicat el 1934, *La revolució moral*, centren aquest apartat.

La cinquena i darrera part és on ens parla de l'Anna Murià escriptora, autora de novel·les, narracions, contes per a infants i traduccions. El seu pas per la Institució de les Lletres Catalanes va ser fonamental. Hi va conèixer, entre altres escriptors, Mercè Rodoreda, que durant molts anys serà la seva gran confident a través de la relació epistolar.

Algú potser considerarà que en aquest llibre es parla poc d'Agustí Bartra. És veritat. Però hi és. Tot el que ella ha viscut, ho ha fet al costat d'ell. I ho ha escrit meravellosament en dos llibres cabdals, *L'obra de Bartra* i *Crònica de la vida d'Agustí Bartra*, una crònica de la parella que, dins del seu gènere, pot ser considerada, en paraules de D. Sam Abrams, «una obra mestra dins de la literatura catalana, al costat de les *Memòries* de Josep Maria de Sagarra; *El quadern gris*, de Josep Pla; *Tots els camins duen a Roma*, de Gaziel, o *El vel de Maia*, de Marià Manent».

En tots els moments de les converses transcrites en aquest llibre sura la prodigiosa memòria, la gran força moral d'Anna Murià. La humilitat, el coratge, la il·lusió, la saviesa i la persistència d'una dona que als 88 anys no havia deixat de sentir-se vitalment implicada en cada moment que vivia.

Per a mi, ara que fa vint anys que l'enyorem, és un gran goig la publicació d'aquest bell exercici de memòria.

Que per molts anys la seva obra i el seu testimoni creixin i ens facin companyia.

Els ideals

Anna Murià, asseguda, i les germanes Mercè i Amàlia Casals i Mercè Rodoreda a la vil·la Rosset (Roissy-en-Brie), la tardor de 1939.

A la pàgina anterior, Anna Murià als 14 anys.

Anna Murià i Romaní va néixer el 21 d'abril de 1904, al carrer del Regomir, 7-9 de Barcelona.

A la façana d'aquella casa, cent divuit anys després, el 21 d'abril de 2022, l'Ajuntament de Barcelona hi va col·locar una placa dedicada a l'escriptora. Era un dia de pluja i, després dels parlaments al Pati Llimona, la seva neta Belisa Bartra va tenir l'honor de descobrir-la, acompanyada de familiars, amics i representants institucionals. Murià entrava, finalment, al Mapa Literari de Barcelona.

L'Anna era filla de Magí Murià Torner (Barcelona, 1881-Ciutat de Mèxic, 1958) i Anna Romaní Sabater (Barcelona, 1880-1969). Magí Murià era director de cinema i periodista. L'any 1915 va fer-se càrrec de la productora Barcinógrafo. Entre els actors que va dirigir, hi figura Margarida Xirgu, al film *Nocturn de Chopin* (1915), i va ser el director del primer doblatge d'una pel·lícula al català, el vodevil francès *Draps i ferro vell* (1933). Juntament amb Ramon Surinyach Senties i Santiago Gras va publicar, a Molins de Rei, la revista *Festa* (1913-16) i va dirigir el setmanari *La Dona Catalana* (1925-34).

El 1907 Anna Murià va iniciar els seus aprenentatges en una escola privada del carrer del Comerç i, més tard, el 1910, a una escola de monges, anomenades les Dames Negres, al Portal de l'Àngel, on tot l'ensenyament era en francès.

Entre 1917 i 1924 va estudiar comerç, comptabilitat i anglès a l'Institut de Cultura i Biblioteca Popular de la Dona, dirigida per Francesca Bonnemaison, i va començar a aprendre l'alemany. Els banys i el mar van ser una constant en la seva joventut, primer a la Barceloneta i, els estius, a l'Escala de Víctor Català, on la família estiuejava.

Segons Murià, el seu pare no va influir-la políticament. En tot cas, ens diu, va fer-ho en el sentit literari. En canvi ella, que llegint de joveneta la *Història de Catalunya* d'Antoni Aulèstia va fer-se independentista, sí que va influir en el pensament dels seus germans més petits, Josep Maria i Eladi, nascuts el 1907 i el 1909, respectivament.

Josep Maria Murià va ser militant d'Acció Catalana Republicana, del Partit Nacionalista Català i d'Estat Català. Va fer-se voluntari a l'exèrcit, va ser nomenat Milicià de la Cultura i va prendre part a la Batalla de l'Ebre.

L'Anna es va posar a treballar als 17 anys i des jove es va posicionar en la defensa dels seus ideals. La primera actuació política la va dur a terme el 1930, en la campanya per demanar l'indult dels presos del complot de Garraf. Va formar part d'un comitè de dones, al costat de les senyores d'alguns personatges de renom. Naturalment, va ser activa en la campanya per l'Estatut de Catalunya el 1931 i va prendre la paraula en molts mítings, amb Acció Catalana Republicana, tot i que les dones encara no podien votar. Va pertànyer a les Joventuts d'Esquerra Republicana-Estat Català dels germans Badia, quan Miquel n'era el cap. Més tard, es mostrarà molt crítica amb algunes actuacions d'aquests germans. Va ser cofundadora del Grup Sindical d'Escriptors Catalans, adherit a la CNT, juntament

amb Josep Pous i Pagès, Carme Montoriol, Enric Lluelles, Xavier Viura, Ramon Vinyes, Miquel Llor i d'altres.

Va ser secretària del Club Femení i d'Esports, entitat que organitzava diverses activitats culturals. Durant la guerra, va formar part del secretariat de la Institució de les Lletres Catalanes i del Grup Sindical d'Escriptors Catalans. Va estar sempre a favor de la igualtat entre homes i dones però en contra de crear seccions femenines tancades.

Quan Estat Català va requisar el *Diari de Barcelona*, el 1936, Murià va ser-ne redactora i hi va publicar diverses entrevistes, entre les quals destaca la que va fer a Joan Garcia Oliver, dirigent de la CNT i ministre del govern republicà espanyol. Abans de la derrota de la República, quan els homes estaven mobilitzats al front, Anna Murià va ser la primera dona directora d'un diari en català, el *Diari de Catalunya*.

Amb Joan Oliver, Lluís Montanyà i dues bibliotecàries, va participar en el primer lliurament de llibres de biblioteques al front d'Aragó, a Alcanyís, on dominava la FAI. En plena guerra, van portar uns caixons en què hi havia unes petites biblioteques, sobretot amb volums en català. En va deixar testimoni a l'article «Un repòs», del 20 de maig de 1937, deixant enrere la Universitat de Cervera, on van fer una aturada en direcció a les trinxeres:

Et deixo, Cervera. Cervera amable, amb els seus carrers amb portalades i el seu call fora muralla. Cervera que parla dels temps vells, d'història. Cervera plena de nostàlgia i de gentilesa, clara i seriosa alhora, jove i vella, amb carrers de sol i places que recorren temps passats, gent que no és, una vida que desaparegué...

Cervera, la dels capellans, la dels estudiants, la de la ciència i de l'art censurats...

Ara voleia al seu damunt la bandera de la Revolució. La Universitat que ja és de tots servirà d'aixopluc als ciutadans que vulguin una hora de repòs. Quan tornin al deure tindran l'esperit més serè.

Jo hi torno, també. M'espera el deure de la guerra. M'espera la pols de les carreteres. M'espera la desolació dels pobles evacuats, convertits en campament. Els vols de corbs que anuncien la proximitat dels camps de batalla. El mal llit de les concentracions, amb les passejades dels paràsits... Cal fer-ho.

Som un poble que ha aguantat el pes dels claustrs solemnes damunt dels esperits. Ara ens n'alliberem, a ple aire, a canonades! I amb dolor; però... beneït dolor!

El 1938 va ser elegida membre del comitè central d'Estat Català. Tot i que hi havia militants als quals només els interessava la independència de Catalunya a seques, ella era partidària d'un independentisme més socialitzant, amb moltes reivindicacions socials. Van redactar uns estatuts que, malauradament, anys més tard va llençar, on agafaven alguns elements de l'anarquisme i del marxisme.

Al pròleg del llibre de Jaume Canyameres *Conversa amb Bartolí* (1990), Anna Murià parla del segle XX, dels seus horrors i dels seus ideals amb aquestes paraules:

Bartolí és, com el segle, agitat, inquiet, utòpic, iconoclasta, passional, reivindicatiu... [...] Els de la nostra generació, els que tenim una existència que pertany de cap a cap al segle XX, estem

marcats pel seu caràcter contradictori, tempestuós, cruel, maniqueu, congriador d'horror, invocador d'ideals. De tot ens sentim responsables. El segle XX és el nostre món, el que ens ha fet com som, el que nosaltres hem fet, el que hem acceptat, contra el qual hem lluitat i el que enyorarem, ara que ja se'n esfuma, com s'enyora una mare amb tots els seus defectes. L'herència del passat, hem volgut esmenar-la. No deixarem herència als que han de fer futur: ens la refusen. Ells construiran el seu món.

Dissortadament, l'any 1939 tot aquell camí d'ideals i somnis d'Anna Murià i els seus germans s'estroncava de manera tràgica. Referint-se a aquell any, va escriure:

Els esdeveniments d'aquell any 39 anaven molt de pressa, va ser un any que va valer per mitja vida.

L'ambient familiar. El pare, els germans

L'ambient familiar, el teu pare. Quina influència van tenir de cara a la teva formació catalanista?

Pel que fa a l'actuació política, el meu pare no hi va tenir cap influència. En mi només hi va influir en el sentit literari, perquè ell escrivia. Quan jo tenia deu anys, ell, amb un grup d'amics, feia una revista catalana. I jo, doncs, sentia parlar de literatura. La revista es deia *Festa*. És una revista que una vegada jo buscava a l'hemeroteca i no es troba enlloc. I nosaltres, com que amb la guerra ho vam perdre tot... A casa en teníem una col·lecció, però es va perdre. Era una revista

literària. La feien a Molins de Rei, però tots eren de Barcelona, els que hi escrivien. Com a autor una mica conegut només hi havia en Surinyach Senties. D'aquest, el nom ha quedat. Els altres noms han desaparegut del mapa. I el meu pare hi col·laborava, també. En això sí que va influir en mi, i em va fer venir ganes d'escriure un conte. Però políticament no, perquè el meu pare era apolític. Era català, sí, sentia la cosa catalana, però no va voler mai... Em penso que ni anava a votar quan hi havia eleccions. Era això, apolític. I deia que els polítics enredaven la gent i que no hi creia, no en volia saber res, de política. De cap mena. I, per exemple, no era religiós, més aviat sempre parlava en contra de la religió. En això sí que va influir en mi. Deia que tot allò no era veritat. I jo, sent petita, ja li ho sentia a dir. Ara, políticament no. Això ens ho vam fer nosaltres. Jo em vaig tornar separatista llegint la *Història de Catalunya*. Va ser quan vaig entrar a l'Institut de Cultura. Allà hi havia també la Biblioteca Popular de la Dona. Era al carrer d'Elisabets, però després, ja molt aviat, quan feia un parell o tres d'anys que hi anava, es va canviar al carrer de Sant Pere Més Baix. Allà, al carrer d'Elisabets, era petit. Al carrer de Sant Pere Més Baix, en una casa molt gran i molt maca, on ara hi ha l'Institut del Teatre, deixaven llibres per endur-se a casa, els deixaven per quinze dies. I el primer que vaig demanar va ser una *Història de Catalunya*, d'Antoni Aulèstia, que eren dos o tres volums. Primer vaig demanar un volum; quan el vaig tornar, l'altre. I quan vaig haver llegit la *Història de Catalunya* vaig dir: «Ah, doncs si nosaltres érem independents, per què ara no ho hem de ser?». I ja, des d'aleshores, vaig ser separatista.

I el teu pensament va influir en els teus germans?

Suposo que sí. Ells eren més petits. Segurament, jo hi devia influir. I el meu germà, sobretot el que em seguia a mi, en Josep Maria, va militar sempre amb els nacionalistes. Aquest és l'únic que encara viu, és a Mèxic.

Quan es va formar Estat Català va entrar-hi. I hi érem tots dos. Primer, ell va militar a Acció Catalana Republicana.¹ Jo també hi era. Però quan molta colla d'Acció Catalana Republicana ens en vam anar, uns quants vam marxar —jo m'hi comptava— a les Joventuts d'Esquerra Republicana-Estat Català,² és a dir, a Esquerra Republicana. El meu germà, amb uns altres que pensaven com ell, se'n va anar al Partit Nacionalista.³ Després, ja el 36, es va fundar el partit Estat Català, on van anar molts d'Esquerra, de les Joventuts d'Esquerra Republicana-Estat Català i d'altres... Hi havia dos o tres partidets: hi havia el Partit Nacionalista, un que en deien Nosaltres Sols!⁴ i encara algun altre. Tots es van ajuntar i van formar el partit Estat Català.

I l'altre germà, l'Eladi?

L'altre, no. Bé, em penso que va arribar a cotitzar a Estat Català, però ell no en feia, de política. No hi actuava.

1. Acció Catalana Republicana (1931-1939), partit catalanista, republicà i liberal. El nom formal del partit es va adoptar el 1933.
2. Joventuts d'Esquerra Republicana-Estat Català (JEREC), una organització política nacionalista catalana, molt activa entre 1931 i 1936.
3. Partit Nacionalista Català (PNC) (1932-1936).
4. Nosaltres Sols! (1931-1939).

És el que va traduir al català Visión de los vencidos. Relaciones indígenas de la conquista, *de Miguel León-Portilla?*⁵

Això sí. Sentia com nosaltres però ell no actuava, ni escrivia tampoc. La primera cosa a la seva vida que va publicar va ser aquesta traducció. Poc abans de morir. Va morir l'any 87. Sí que es va fer soci d'Estat Català, n'era membre, però no actuava. Potser anava alguna vegada a alguna assemblea, però no tenia caràcter per actuar. A més, era molt jove, per a això, era el més jove de tots tres. El tercer, en Jordi, era una criatura.

Amb els teus germans, quants anys hi havia de diferència?

Amb en Josep Maria tres anys i mig i amb l'altre, el que va morir el 87, cinc i mig, ens portàvem. I després, hi havia en Jordi, un que va morir fa molts anys, jo tenia disset anys quan ell va néixer. I es va morir a Mèxic. Va deixar tres fills, que ara viuen a Mèxic. Són pares de família. Jo l'estimava com a un fill, es pot dir que li havia fet de mare. Ell va morir als quaranta-sis anys, només. Va deixar unes notes.⁶

5. Miguel León-Portilla (1926-2019), *Visión de los vencidos. Relaciones indígenas de la conquista* (1959), una obra fonamental de la historiografia mexicana que narra la conquesta des del punt de vista dels habitants naturals del país. L'obra va ser traduïda per Eladi Murià, prologada per Josep M. Murià i publicada per El Llamp l'any 1987.
6. Jordi Murià i Romaní (1921-1967), a l'hora de la seva mort, va deixar inèdites unes memòries sobre l'acabament de la guerra, la fugida i l'exili en companyia de la seva família. El 2003 la seva vídua, Irene Vila, i els seus fills, Rafael, David i Irene, van publicar a Mèxic el llibre *Memòries al final de la guerra*.

La teva mare, quan va néixer en Jordi, quants anys tenia?

En devia tenir quaranta o quaranta-un. Perquè, quan vaig néixer jo, en tenia vint-i-tres, només, la meva mare. Es va casar jove.⁷

L'educació

Quina era aquesta escola francesa on dius que vas anar de petita?

Era una escola de monges. En deien les Dames Negres. Aleshores era un col·legi car, un col·legi dels distingits de Barcelona. Hi vaig anar tres anys, em sembla, o així.

Tot l'ensenyament era en francès. És clar, vaig tenir una base sòlida amb el francès. I quan després vaig anar a l'Institut de Cultura tenia classes també de francès, ja superior. Per perfeccionar la gramàtica, i tot.

L'anglès, ja el vaig començar a aprendre de més gran, i després vaig deixar les classes i no n'he sabut tant. Ara el lleigeixo perfectament, l'anglès, però, per exemple, parlar-lo, sobretot entendre quan el parlen, em costa. Per traduir, puc traduir directament a màquina sense fer esborranys ni res. I a vegades pàgines senceres sense haver de mirar el diccionari. Amb tanta pràctica...

Vaig començar classes d'alemany, que em donava la mateixa professora d'anglès, que era anglesa però sabia l'alemany. I vaig anar-hi un curs però el vaig abandonar. Ja era força gran.

7. Magí Murià i Anna Romaní es van casar a l'església de Sant Just i Sant Pastor, l'1 de gener de 1903.